

GIAO SƯ VŨ KHIÊU VÀ CHẶNG ĐƯỜNG PHÁT TRIỂN XÃ HỘI HỌC VIỆT NAM

TRẦN CAO SƠN*

Nếu so với nhiều ngành khoa học gạo cội, thâm niên như Sử học, Văn học, thì Xã hội học là ngành khoa học ra đời muộn, đang độ xuân xanh, trẻ trung, sung mãn. Có thể tự hào mà khẳng định rằng sự sinh thành và phát triển của ngành Xã hội học Việt Nam trong mấy thập niên qua gắn liền với tên tuổi giáo sư Vũ Khiêu và các cộng sự của ông.

Năm nay giáo sư Vũ Khiêu bước vào tuổi 97, cái tuổi thực sự cổ lai hy đối với kỳ vọng sống sinh học của đời người, lại càng "độc nhất vô nhị" trong đội ngũ các nhà khoa học lớn vẫn đang ngày đêm làm việc. Trong hơn hai phần ba thế kỷ lao động và cống hiến, ông đã có một thành quả đồ sộ trên nhiều lĩnh vực khoa học và văn hoá. Ông đã được Nhà nước trao tặng giải thưởng Hồ chí Minh đợt đầu, được phong tặng danh hiệu Anh hùng thời kỳ đổi mới. Mừng ông bước vào tuổi 97, mừng kỷ niệm 35 năm thành lập viện Xã hội học và 30 năm ra đời Tạp chí Xã hội học, tôi muốn nói đôi điều về những cống hiến của ông đối với ngành Xã hội học Việt Nam trong suốt mấy mươi năm qua.

Ba mươi lăm năm trước, Ban Xã hội học – tiền thân của Viện Xã hội học được thành lập. Một căn phòng nhỏ, mấy cử nhân Văn - Sử tuổi đời đôi mươi vừa ra trường, đã theo ông về đây dựng nghiệp, trở thành lớp cán bộ đầu tiên. Trong cảnh khốn khó thời bấy giờ, thiếu bàn, thiếu ghế, thiếu muôn nghìn thứ, “cơm Thi Sách, nách hội trường”... trở thành nơi dung thân đầy thi vị, để rồi từ đó mà vươn lên, mà thành đạt.

Giáo sư Vũ khiêu - người thầy, người sáng lập - đã cùng những nhà khoa học đến từ các chuyên ngành khác nhau chung tay xây dựng trên phương châm kết hợp đa ngành khoa học xã hội với việc ứng dụng các lý thuyết Xã hội học cơ bản. Họ đã cùng các đồng nghiệp trẻ bước vào lĩnh vực mới mẻ bằng tất cả niềm đam mê và trách nhiệm. Qua bao nhiêu năm phấn đấu đầy thử thách, gian nan, từng bước khẳng định hiệu quả, vị thế của xã hội học trong đời sống xã hội, trong quần thể các khoa học xã hội và nhân văn. Năm 1983 Viện Xã hội học được thành lập từ Ban Xã hội học có từ trước đó, trở thành trung tâm của ngành Xã hội học Việt Nam. Giáo sư Vũ khiêu cũng là người viện trưởng đầu tiên của viện. Hơn ba mươi năm hoạt động - cống hiến, hơn ba mươi năm học hỏi - trưởng thành, thành công - thất bại, gian khổ - vinh quang, lý thuyết - thực tiễn, trường lớp - điền dã, phương Đông - phương Tây, thầy ta - thầy tây từ các phương trời Á- Âu hội tụ... đến hôm nay ngành Xã hội học Việt Nam đã sánh ngang tầm với nhiều ngành khoa học có bề dày lịch sử trên nhiều phương diện: nghiên cứu khoa học, trưởng thành đội ngũ, đào tạo cán bộ, hợp tác quốc tế v.v...

Các học thuyết xã hội học cơ bản: thuyết xung đột xã hội, tương tác xã hội, thuyết cơ cấu và phân tầng xã hội, thuyết chức năng, thuyết cấu trúc, thuyết hành vi, hành động, thuyết lịch sử, thuyết hoạt động v.v... gắn liền với tên tuổi các nhà xã hội học tiêu biểu

* PGS.TS, Viện Xã hội học.

như A. Conte, M.Weber, Dukeilm, Passon, Meton v.v... trong nghiên cứu các vấn đề xã hội phương Tây vốn rất xa lạ với các quan niệm cổ hữu của chúng ta, cũng đã nhanh chóng được ứng dụng vào nghiên cứu các vấn đề xã hội Việt Nam. Từ phương pháp luận duy vật biện chứng, duy vật lịch sử của học thuyết Mác - Lênin, các nhà Xã hội học Việt Nam đã vận dụng có chọn lọc các học thuyết xã hội học chính thống trong việc giải mã các vấn đề xã hội hiện tại trên nhiều lát cắt đa chiều. Trải qua những bước đi, khi tiệm tiến, lúc nhảy vọt, thử nghiệm, kiểm định, đến nay xã hội học Việt Nam đã có mẫu số chung trong phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu với xã hội học quốc tế. Các thao tác nghiên cứu xã hội học, từ khái niệm đến hệ thống khoa học công cụ đã được sử dụng nhuần nhuyễn, không chỉ trong chuyên ngành xã hội học mà còn được ứng dụng trong nhiều lĩnh vực khoa học khác. Các thông số định lượng, định tính là những căn cứ quan trọng tiếp cận chân lý khách quan của Xã hội học đã trở thành một mô hình có sức hấp dẫn của nhiều đề án triển khai trong hoạt động thực tiễn xã hội.

Những cái hôm nay trong Xã hội học tưởng như là tất yếu, là giản dị thì vào những ngày đầu tiên cách đây bốn mươi năm lại không đơn giản chút nào. Trước các áp lực đến từ nhiều phía, cả phía bảo thủ, cả phía nôn nóng nhiệt tình, giáo sư Vũ Khiêu và những người đồng nghiệp tâm huyết của ông vẫn có một lập trường riêng, không đặt chân lên những lối mòn đã vạch sẵn, luôn hướng tới cái mới, cái chưa từng có, là cái đúng xu thế để đưa ngành xã hội học Việt Nam đi lên hiệu quả, hữu ích.

Bằng phương pháp tiếp cận hợp quy luật, có tính đón đầu, xã hội học Việt Nam đã nhanh chóng xác lập được vị thế. Nhiều công trình nghiên cứu, nhiều cuộc hội thảo quy mô lớn trong nước và ngoài nước, hàng trăm cuộc khảo sát điền dã từ rừng đến biển, từ nông thôn đến thành thị trên khắp mọi miền đất nước đã được thực hiện và đón nhận sự hoan nghênh của dư luận. Với những số liệu được thu thập và xử lý có chiều sâu, những khuyến nghị và gợi suy các giải pháp xã hội có sức thuyết phục, xã hội học đã có một thế mạnh chuyên biệt mà trước nay các ngành khoa học xã hội khác chưa với tới.

Từ ngày Hội xã hội học được thành lập, có thêm một cơ may, tạo thêm điều kiện để các nhà Xã hội học Việt nam có được một tổ chức, quy tụ sức mạnh trong nghiên cứu, đào tạo cán bộ, trao đổi học thuật, mở rộng giao lưu và hợp tác quốc tế; thu hẹp khoảng cách trình độ, hạn chế tính biệt lập, khép kín, đơn tuyến giữa các cơ sở nghiên cứu trong nước cũng như giữa ta với các nước trên thế giới. Theo tôi, tất cả những triển vọng tươi sáng đó mà chúng ta đang mong đợi đã được đặt nền móng từ những năm tháng đầu tiên do Giáo sư Vũ Khiêu và các cộng sự của ông tạo nên.

Tôi vinh dự được là người đồng nghiệp trẻ tuổi trong sự dìu dắt của giáo sư Vũ Khiêu từ cách đây gần 35 năm, được chứng kiến Ban xã hội học những ngày đầu tiên với các hoạt động không mệt mỏi của ông trong ngành khoa học ẩn chứa nhiều tiềm năng trí tuệ, nhạy cảm, thăng hoa và có giá trị thực tiễn này.

Ngày ấy, giáo sư Vũ Khiêu là Vụ trưởng Vụ Khoa học xã hội, Ban Khoa Giáo Trung Ương, đồng thời là Phó Chủ nhiệm Ủy ban khoa học xã hội Việt Nam, kiêm Trưởng Ban Xã hội học. Vụ Khoa học xã hội lúc ấy mới có hai bác cháu, công việc rất

bạn, nhiều khi phải làm việc cả buổi tối, ngày nghỉ, nhất là khi có những công việc đột xuất mà các vị lãnh đạo cần ý kiến tư vấn của giáo sư Vũ Khiêu.

Năm nay giáo sư Vũ Khiêu - Anh hùng lao động Vũ Khiêu - bước vào tuổi 97, vẫn ngày đêm làm việc say mê và tràn ngập niềm lạc quan. Trên nền tảng kiến thức uyên bác, thâm hậu và toàn diện, giáo sư Vũ Khiêu đã định vị được những vấn đề mới, hợp với xu thế phát triển của khoa học. Việc ông và các cộng sự tập trung sức lực tâm huyết xây dựng ngành xã hội học Việt Nam từ cách đây 35 năm có lẽ được xuất phát từ cội rễ này.

Tôi nhớ cách đây gần 40 năm về trước, sau khi ông viết cuốn "Anh hùng và Nghệ sĩ", giáo sư văn học Phương Lựu đã viết một bài dài trên Tuần báo Văn Nghệ bình luận về cuốn sách này. Ấn tượng mạnh nhất trong bài viết của giáo sư Phương Lựu đối với tôi là khi ông nhận định về giáo sư Vũ Khiêu: đó là phong cách của Anh hùng, nghệ sĩ, triết gia. Qua thực tiễn hoạt động cũng như những điều tôi biết về giáo sư Vũ khiêu, càng thấy rõ những phẩm giá có được của ông được đặt trên nền tảng cách mạng, kiên trung và đổi mới. Theo tôi cụm từ trên nên hoàn chỉnh là: Anh hùng - Triết gia - Nghệ sĩ - Cách mạng; Triết gia trong cách mạng; Nghệ sĩ giữa anh hùng.

Mỗi khi nghĩ đến ông, trong tôi lại trào lên niềm xúc động, kính phục về tấm lòng nhân ái với bạn bè, đồng nghiệp. Tôi luôn biết ơn về những đóng góp của ông cho sự nghiệp khoa học cũng như những tình cảm mà ông đã dành cho bạn bè đồng nghiệp trong suốt cuộc đời mình.

Để kết thúc bài viết này tôi xin được dẫn câu đối mà giáo sư triết học Trần Thành, nguyên Viện trưởng Viện Hồ Chí Minh, thuộc Học viện chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh đã viết tặng giáo sư Vũ khiêu cách đây ít lâu mà tôi đã tình cờ được đọc:

Tuổi đã già chi, thường ung dung thi hoạ cầm kỳ

Hoa chờ mặc khách, trắng đón tao nhân, đất Bắc lừng danh nghệ sĩ.

Sức còn trẻ mãi, vẫn uyên bác đông tây kim cổ

Sử luận anh hùng, văn bàn đạo đức, trời Nam đáng mặt triết gia.

Hà Nội, 20/5/2012